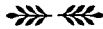

keressük a megoldást rájuk. Megnyugtató, hogy az olvasóvá nevelés gondjaiban, megoldásának útkereséseiben európai szinten jár pedagógiánk. Azért viszont nem kell szégyenkeznünk, hogy az azonos gondokra mi másképp keressük a megoldást. Európában ugyanis egyes szociológusok, írók vészharangokat kongatnak. Arról beszélnek, mint pl. Moravia, hogy a művészetek, s köztük az irodalom egyre inkább a kevések művészetévé válják. Rohanó időnkben a tömegeknek aligha marad idejük, és aligha támad igényük arra, hogy elmélyülten gondolkodjanak, érezzenek, olvassanak. Legfeljebb az egyperces novellák élnek túl az általános válságot. Nálunk nem ez a probléma, nem ez a mi gondunk. Panaszkodunk, hogy a könyvek kis példányszámban jelennek meg, de Homéroszt népünk százezer példányban olvassa. A Móra Kiadó kis példányszámban jelenti meg kötetait, de ez a kis példányszám is nagyobb, mint elmúlt évtizedek legnagyobb könyvsikeréi. A mi gondunk a *művelődési forradalom győzelmének gondja*. Elégedetlenek vagyunk, mert sokan olvasnak *már*, de sokan vannak, akik nem olvasnak *még*. Azt szeretnénk, ha valóban olvasó nemzetté válnánk. Olyan országgá, ahol nem azért olvasnak az emberek, mert *tettek*re nincsen alkalmuk, lehetőségük. Azért olvassanak, hogy gondolataik megfontoltabbak, tetteik helyesebbek legyenek! Ehhez az eredményhez az iskolán és csakis az iskolán át vezet az út. Ezért foglalkozunk az olvasóvá nevelés feladataival, módszereivel. Az utat végig akarjuk járni!

BOKOR ISTVÁNNÉ és KÁNTOR JÓZSEFNÉ
Tanítóképző Intézet, Esztergom

Önállóságra nevelés a 2. osztályban olvasás órán

A második osztályban év végéig fokozatosan el kell sajátítani gyakorolt olvasmányokon a folyékony olvasást, szótagok, szavak ismétlése, akadozás nélkül. Olvasás közben a mondatközi vesszőnél, a mondat befejezésénél (pont, kérdőjel és felkiáltójel) szünetet kell tartani. (Tanterv és Utasítás.)

Ezt a követelményszintet nagyon sok tanuló már korábban is eléri, különösen akkor, ha év elejétől nagy körültekintéssel tervezzük a gyakorló órákat és minden tanulózt készségi szintjének megfelelően, egyenletesen foglalkoztatunk. Amikor a gyermekeknek az olvasás technikai része már nem okoz gondot — tehát érti és élvezi saját olvasását —, akkor már a legjobb úton halad az olvasás megszeretése felé.

A gyermek érdeklődése, tájékozottsága széles körű. (Televízió, rádió, ifjúsági folyóiratok, könyvek.) Ez adta a gondolatot, hogy olvasási órán ne csak az olvasási és beszédkészség fejlesztésére törekedjünk, hanem az önállóságra nevelést, a 'megfigyelő, emlékező, elképzelő' képességeket és logikus gondolkodásukat is fejlesszük.

Az első félévben ez az önállóságra nevelés főleg abban nyilvánult meg, hogy az olvasmányok tartalmáról saját szavaikkal, kérdések nélkül, tehát összefüggően számoltak be. Ilyenkor elmondhatták saját véleményüket, meglátásaikat, esetleg következtetéseiket is. Az első félévben kaptak könnyebben megoldható önálló feladatokat is. (Csoportmunka, feladatlap.)

A *feladatlapokkal* való foglalkozás újszerűségénél fogva fokozta a tanulók érdeklődését, aktivitását. Biztosította a tanulók logikus gondolkodásának fejlesztését, valamint készséget szereztek a tankönyv használatában.

A második félévben az önállóságra nevelés a következőképpen alakult. Az önálló tartalommondást leszűkítettük, tehát röviden, néhány mondattal történt. (Lényegkiemelés, fogalmazás előkészítés.) Egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a feladatlapok, a differenciált foglalkozás és az arra megfelelő olvasmányrészek önálló szövegfeldolgozása. Olyan olvasmányok alkalmasak erre, amelyek rövidek, és kevés új kifejezést tartalmaznak, tartalmilag a gyermekekhez közel állnak. (Pl.: A jócselekedet; Nagyapó; A jótékony manócskák stb.)

A kezdetben szükséges erőteljes irányítást és segítséget tervszerűen és fokozatosan csökkentettük.

Az önálló szövegfeldolgozással az volt a célunk, hogy az eddig közösen végzett elemzést önállóan is megtanulják. Ezért egyre több néma olvasási feladatot adtunk. A *néma olvasással* arra készítjük a tanulókat, hogy ne csak az olvasás technikájára, hanem a tartalomra is koncentráljanak, és gondolataikat beszámolóskor megfelelő mondatstruktúrában, önállóan tudják megfogalmazni. Így előkészítjük a tanulókat az ifjúsági könyvek önálló olvasására; valamint az olvasott szövegből a lényeges dolgok kiemelésére. (Fogalmazás előkészítés.)

Ha az olvasás nem jelent a tanulók számára fárasztó tevékenységet, akkor igazán olvasókká válnak, s az olvasás az ismeretszerzés eszköze lesz.

A következőkben a „Szénégető és az őzgidá” című olvasmány feldolgozását, és annak gyakorló óráját ismertetjük.

Téma: A környező természet.

Tananyag: A szénégető és az őzgidá című olvasmány.

Feladatok: Az olvasmány feldolgozásával az őzek életének bemutatása természetes környezetükben.

b) Hangos és néma olvasással, önálló szövegfeldolgozással az olvasási készség, beszéd-készség fejlesztése. Szókincsgyarapítás. Megfigyelő-, elképzelő-, emlékezőképesség fejlesztése.

c) A hasznos vadak védelmével az állatokkal való emberséges bánásmódra nevelés.

Szemléltetés: bemutató olvasás, applikációs képek.

Oratípus: vegyes.

1. *Számmonkérés:* „A favágó és a vízitündér” című olvasmányt kértük számon. A tartalomról önállóan számoltak be a tanulók. A szóbeli számmonkérés után megbeszéltük a mesészerű és a reális elemeket, majd megfogalmaztuk a tanulságot: „A becsületes, igazmondó ember elnyeri jutalmát.” Válogató olvasás után történt a tanulók feleleteinek értékelése, osztályozása.

2. *Bevezető beszélgetés* keretében előzetes szómagyarázatot végeztünk: szénégető, jávorfa: *szénégető:* olyan ember, aki szénégetéssel foglalkozott az erdőben. Fából égette a szent kemencében (faszén bemutatása);

jávorfa: juharfa. Erdei fa, termését jól ismeritek. Összel, amikor az erdőben sétáltunk környezetismereti órán, jól megfigyeltük. Termését most újra bemutatom. (Összel gyűjtött termés.)

E két szó előzetes megmagyarázása azért volt indokolt, mert nem tartozik a gyermekek szókincséhez, s gátolná a történet megértését.

3. *Célkitűzés:* Ma érdekes óránk lesz. Egy szénégető történetét ismerjük meg, közös és önálló munkával. Nagyon figyeljete az olvasmányra, mert az önálló feladatot csak így tudjátok hiba nélkül megoldani.

4. *Bemutató olvasás* (jól tagolt, színes, hangulatos). A bemutató olvasás utáni megnyilvánulások a pedagógus számára roppant értékesek. Nagy segítséget adnak a tanulók megismeréséhez. Vannak olyan gyermekek, akik kifejezetten érzelmi beállítottságúak. pl.: sajnálják a kis őzgidát. Mások a szép kifejezéseket figyelik meg: selymes fűre stb. Előfordul, hogy önálló véleményük alakul egy-egy szereplőről, s mindjárt jellemeznek is. (Pl.: Milyen jószívű volt a szénégető bácsi!)

5. *Új anyag feldolgozása* részben frontálisan (két gondolategység), részben önálló szövegfeldolgozással (két gondolategység) történt. A feldolgozáshoz szükséges részcelkitűzéseket előre felírtuk a táblára, függőnnyel letakartuk:

a) Milyen gondolatokkal ballagott haza a szénégető az erdőből?

b) Mit tett, amikor megpillantotta az őzgidát?

c) Mi történt, amikor előkerült az őzgidá mamája?

d) Mit vitt haza a szénégető gyermekeinek?

Közösen elolvastuk az első részcelkitűzést a tábláról. Egy jól olvasó tanulóval elolvastattuk az első részegységet. (Egy szénégető . . . jávorfából faragott.) Minden tanuló grafitceruzát vett a kezébe, azt az utasítást kapták, hogy némán olvassák ők is a szöveget a hangosan olvasóval, s közben halványan húzzák alá azokat a kifejezéseket, illetve szavakat, amelyek számukra ismeretlenek. Ezzel a feladattal az osztály valamennyi tanulója néma olvasásra kényszerült.

A gyermekek az első részegységből a következő szavakat húzták alá:

ballagott,
elszontyolodik,
megvizsgálja.

Néhányan az előzetes szómagyarázat ellenére a jávorfát is aláhúzták.

A szómagyarázatot „Kérdezz—válaszolj” című játékkal oldottuk meg. Egy tanuló kérdezett, s aki ismerte a szó jelentését, az magyarázta meg az új fogalmat. Pl.: ballagott, ment, mendegélt. A tanulókkal az év folyamán gyakran alkalmaztuk ezt a „játékot” a fogalmak tisztázására. Pedagógiai következetességgel jutottunk el oda, hogy már csak azokat a szavakat húzták alá egyes részeknél, amelyeket valóban nem értettek.

Az olvasás órának ez a része színes, változatos. A tanító számára izgalmas, mert világosan nyomon követhető a gyermekek szókincsének fejlődése. Biztosítja a tanuló aktivitását, mert boldog és büszke az a gyermek, aki egy-egy fogalmat jól megmagyarázhat. (Dicséret, buzdítás.) Ilyenkor a tanító, csak a háttérből irányítja a munkát. (Tanuló központúság.)

Miután a tanulók egymás között tisztázták az ismeretlen fogalmakat, önállóan mesélték el a részegység tartalmát. (Több tanuló bevonásával.) Ezután újra elolvastuk a táblára írt részélcélkitűzést, s megfogalmaztuk a részösszefoglalást: *A szénégető sajnálta, hogy mókus helyett csak sípot tudott vinni gyermekeinek.* Több mondat közül választottuk ki az első részegység összefoglalását, amelyet a táblán a kérdés alatt applikáltunk.

A következő gondolategységet az előzőhöz hasonlóan dolgoztuk fel. (Amint... Juliskát.) *Részélcélkitűzés:* Mit tett a szénégető, amikor megpillantotta az őzgidát?

Itt a gyermekek a következő szavakat húzták alá:

dörmögte,
riadt jószágot,
lelketlen vadászok ejtették zsákmányul,
kóboroltál,
vadonban,
ragadozó sasmadár.

Egy fogalom kivételével a gyermekek meg tudták magyarázni egymásnak az aláhúzott szavakat. „Lelketlen vadászok ejtették zsákmányul” kifejezés a tanító közreműködésével tisztázódott.

A részösszefoglalás a következő volt: *A szénégető megvizsgálta a riadt jószágot.*

Ez a mondat is a táblára került.

Önálló szövegfeldolgozás: A következő két részegységet önálló szövegfeldolgozással terveztük. Lehetővé tette ezt az, hogy a szöveg jól tagolt, kevés az új fogalom, a szavak is rövidebbek, mint az előző részegységeknél.

A harmadik részélcélkitűzés után, (Mi történt, amikor előkerült az őzgida mamája?) a tanulók némán elolvasták a szövegrészt. (A szénégető... örömeiben nyöszörgött.) Közben aláhúzták az ismeretlen szavakat:

lekanyarította,
gyöngéden,
selymes fűre,
szökkenéssel.

A szómagyarázat szintén „Kérdezz — felelj!” játékkal történt. A „lekanyarította” és „szökkenéssel” szavakat be is mutatták. Egy-egy tanuló néhány mondattal elmondta a részegység tartalmát. (Megfigyelő, emlékezőképesség, kifejezőkészség fejlesztése.) A mondatok közötti összefüggés megláttatásával fogalmazás-előkészítés történt.

A részösszefoglalást közösen fogalmaztuk meg, s a részélcélkitűzés alá applikáltuk:

A szénégető visszaadta az őzgidát mamájának.

A negyedik részegységet is hasonlóan dolgoztuk fel. *Részélcélkitűzés:* Mit vitt haza gyermekeinek? A részösszefoglalást a tanulók önállóan fogalmazták meg, ezt a füzetükbe is rögzítették írásban. A füzetekbe ilyen mondatok kerültek:

A faragott síp mellé ezt a szép történetet vitte haza gyermekeinek. Sípot vitt haza meg történetet. Az őzmamáról, meg az őzgidáról mesélt gyermekeinek.

Összefüggő olvastatás: A tanulók némán olvasták el az olvasmányt összefüggően. Oszlopként más és más megfigyelési szempontot kaptak. (Szempontok a táblán.)

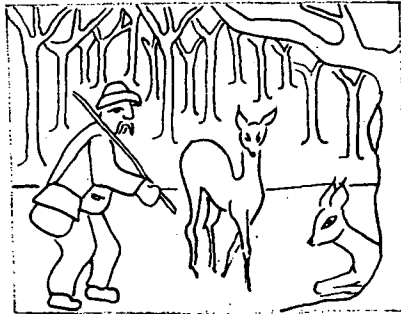
1. Milyenek ismertétek meg az olvasmányból a szénégetőt? (Jellemzés.)
2. Mit tettél volna a szénégető helyében? (Alapgondolat kiemelése állásfoglalással.)
3. Milyen szép kifejezéseket használ az író? (Eszétikai mondanivaló kiemelése, szókincs-fejlesztés.)

A néma olvasással a tanulók végigolvasták az olvasmányt. Azt tapasztaltuk, hogy a konkrét feladat megjelölése segítette a tanulók aktív önálló munkáját. A néma olvasás eredményességének ellenőrzése történt akkor, amikor az adott megfigyelési szempontokra választ kértünk. Ezek segítségével kiemeltük az olvasmány eszmei mondanivalóját, leszűrtük a tanulságot, a szereplőket jellemeztük.

A szénégető tulajdonságait így sorolták jószívű, kedves, barátságos, gyöngéd. (Az utolsó szót már az olvasmány alapján hozták.) A tanulók egyöntetűen úgy nyilatkoztak, hogyha nem jelenik meg az őzmama, ők is boldogan felnevelték volna az őzgidát. Állásfoglalásuk az állatvédelemmel kapcsolatban meglepően pozitív volt. Többen beszámoltak arról, hogyan segítettek már bajba jutott állatokon.

Az olvasmányban előforduló szép kifejezéseket kikeresték, megfelelő módon használták is a tanulók. (Gyöngéden, selymes fűre stb.) Lehetőség nyílt a sorok mögötti olvasásra is, pl.: Miért tört fel rekedt hang az őzmama torkából? (Kétségbeesésében, mert reit, hogy a szénégető elviszi a kis gidát; örömeiben, mert megtalálta kis gidáját stb.)

7. **Összefoglalás:** illusztráció alapján. A mágnestáblára felrajzolt erdőrészlet és a mozgatható figurák segítségével történt. (1. ábra.)

1. ábra

8. **Házi feladat:** Rajzos vázlat készítése: Rajzoljátok le azt a részt ebből a történetből, amelyik legjobban tetszik. Írjátok egy megfelelő mondatot a kép alá! Olvassátok el többször az olvasmányt, az aláhúzott szavak pontos olvasására különösen ügyeljétek! Meséljétek el a történetet születeknek, testvéreiteknek! A gyengén olvasó tanulók külön feladatul azt kapták, hogy az első két részegységet sokszor olvassák el!

A SZÉNEGETŐ ÉS AZ ŐZGIDA CÍMŰ OLVASMÁNY GYAKORLÓ ÓRÁJA

Az olvasmány ilyen formában történő feldolgozása és az órán elért eredmény arra az elhatározásra készítetett bennünket, hogy a következő gyakorló órát feladatlapmal, differenciált foglalkozással, tehát szintén nagyobb önálló tevékenységet igénylő munkával tervezzük meg.

A gyakorló óra felépítése a következőképpen alakult:

Tananyag: A szénégető és az őzgida című olvasmány gyakorlása.

Feladatok:

- a) A lassú, folyékony pontos olvasás gyakorlása írásjelek betartásával. A tartalmilag összetartozó szavak, kifejezések olvasatása frontális és differenciált foglalkoztatással. A fonetikai elv érvényesítése.
- b) Hangos és néma olvasással az olvasási készség fejlesztése.
- c) Védjük az erdő állatait!

Szemléltetés: feladatlapok, illusztráció.

Óratípus: gyakorló.

1. Házi feladat ellenőrzése: A rajzos feladatokat a tanulók ötletesen, ügyesen oldották meg. Az olvasmány tartalmának felidézését a történetet ábrázoló négy kép alapján végeztük. A képek egymás után kerültek a táblára, közben a tanulók összefüggően meséltek.

Ezt követte az olvasás technikájára vonatkozó ismeretek felelevenítése: pontos, hangsúlyos, lassú ütemű, folyékony olvasás módja. Előző nap tanítás után néhány gyermek olvasását felvettük magnetofonra. Ezt az anyagot felhasználva (lehallgattuk a szöveget) összegeztük az előforduló hibákat, s a hiányosságok (szóismétlés, akadozás, pontatlanság, hangsúlyhiba) alapján megjelöltük az óra célját.

2. *Célkitűzés:* Ma gyakoroljuk „A szénégető és az őzgida” című olvasmányt, ügyelünk arra, hogy akadozás, szóismétlés nélkül, pontosan olvassuk, s az írásjeleknél megfelelően hangsúlyozzunk.

3. Gyakorlás:

3/1. *Frontális osztályfoglalkoztatás:* A táblán levő négy képhez megfelelő szövegrészt keresünk. (Válogató olvasás.) A részeket közösen szóképekben olvastatjuk, egyenletes lassú ütemben, előbb közösen, majd csoportosan, párosával és egyenként.

A jól olvasó tanulókkal folyékonyan is elolvastuk a részeket.

A hibák korrigálása a tanulók bevonásával történt. (2. ábra.)

2. ábra

Ezután a képeknek címet adtunk:

1. A szénégető útja hazafelé.
2. Az őzgida megtalálása.
3. Megjelenik az őzmama.
4. Visszakerült az őzgida mamájához.

3/2. A következő gyakorlási mód alkalmazásával meggyőződünk arról, hogy az olvasmány új kifejezései milyen mértékben váltak a tanulók aktív szókincsévé. Szavak a táblán:

- elszontyolodik,
kóboroltál,
lekanyarította,
gyöngéden,
szökkenéssel.

Eolvastuk a szavakat szóképekben, majd folyamatosan.

Ezután a tanulók mondatba helyezték ezeket a szavakat. (Pl.: Juliska elszontyolodott, mert eltörött a babája. Édesanyja gyöngéden megsimogatta gyermekét.)

3/3. *Differenciált foglalkozás:* A differenciált foglalkoztatást azért tartottuk szükségesnek, mert a tanulók olvasásszintje különböző. A jól olvasó tanulók számára unalmas lenne a már jól ismert szöveget újra és újra elolvasni a hagyományos órák gyakorlata szerint. Tapasztalatunk az, hogy a differenciált foglalkozás egyik legeredményesebb formája a feladatlapok alkalmazása gyakorló órákon. A jól olvasó tanulókat megfelelően motiválja az újszerű feladat megjelölése, illetve megoldása, nem utolsósorban maga az önálló munka. A feladatlapok másik nagy pozitívuma, hogy a tanulók megtanulnak az olvasókönyvvel mint munkaeszközzel bánni. Ezzel a megoldással a könyvből tanulás technikáját is részben előkészítjük. (Átmenet problémája a felső tagozatba, második osztályos szinten.)

Az osztály $\frac{2}{3}$ része dolgozott önállóan feladatlappal. A feladatlap a következő volt:

FELADATLAP

Név:

Osztály:

1. Olvasd el „A szénégető és az őzgida” című olvasmányt! Ha lassan és figyelmesen olvasod, meg tudod oldani a következő feladatokat!

2. Írd le, *kikeről* szól az olvasmány?!
-
-

3. Írd le azoknak az állatoknak a nevét, amelyek az olvasmányban szerepelnek!
-
-

4. Keresd ki és húzd alá azokat a szavakat az olvasmányban, amelyeket másképp hallunk, másképp írunk! (Nyelvtan órán tanultunk erről.) Számold meg hányat találtál és írd be számmal!
-

5. Hogyan mondanád más szóval? Írd le a megadott szavak mellé! elszontyolodik
riadt

tápláljon

.....

felfalna

.....

derűs

.....

6. Ha időd van, lerajzolhatod a legkedvesebb szereplőjét ennek a történetnek!

A kisebb csoporttal — az osztály $\frac{1}{3}$ -a — ezalatt az idő alatt a hagyományos módon, közvetlenül foglalkoztunk. (Leggyengébb olvasók.) Közös szótagolás koppantással, hangosan és némán. (Közös korigálás.) Szóképek olvasásának gyakorlása. Rövidebb, majd hosszabb szavakkal, közösen és egyénenként.

Végül minden tanulót a saját készségi szintjének megfelelően olvastatunk.

Ezután a kis csoport kapott önálló munkát: Az olvasmányból kikeresték a felkiáltójeles és a kérdőjeles mondatokat, halványan aláhúzták és többször elolvasták. (Helyes hangsúly.)

Amíg a kis csoport önállóan dolgozott, számonkértük a nagy csoport önálló munkáját. Feladatonként felolvasták a megoldást, a hibákat megbeszéltük, közösen korigáltuk. A következő hibák fordultak elő: A második pontban a felsorolt személyekhez néhány gyermek az őzmamát is beírta. Voltak, akik nem húzták alá az összes másképp halljuk, másképp írjuk szót. Egy tanuló a „derűs” kifejezést más szóval „nyugodtnak” írta.

A kis csoport munkáját a csoportvezető ellenőrizte. Valamennyien aláhúzták a kérdő- és felkiáltójeles mondatokat. Ezeket fel is olvasták, ügyeltek a helyes hangsúlyra.

3/4. *Staféta olvasás:* verseny formájában frontális osztályfoglalkoztatással. A hibákat a tanulók koppantással jelezték, a hibásan olvasó gyermek felállt. A verseny értékelésénél azt vettük figyelembe, melyik oszlopból hány tanuló maradt ülve. (Ezek voltak a hibátlanul olvasók.)

Így könnyen összegezhettük az osztály eredményeit, illetve hiányosságait. Ez segített az óra végén a konkrét értékelésben is.

4. Az órán végzett munka *értékelése* a feladatlapok, a közös és az önálló munka alapján történt. Megállapítható volt, hogy óra végére a gyenge olvasók készségi szintje is javult. Ők is örültek a dicsőretnek, buzdításnak.

5. *Házi feladat:* az órán tapasztalt hiányosságok figyelembevételével történt. Több tanuló kapott részfeladatot. (Hosszabb szavak olvasásának gyakorlása.)

Az osztály a következő feladatot kapta: Olvassátok el sokszor az olvasmányt pontosan, figyelmesen! Különösen a szénégető mondatait olvassátok el többször is, ügyelve a helyes hangsúlyra, mert ebben a részben sokféle írásjellel találkoztok! A két óra tervezésénél a hangsúlyt arra helyeztük, hogy minden tanulót készségi szintjének megfelelően, *aktívan* foglalkoztassunk. Az önálló tevékenység fokozásához igénybe vettük a hagyományos, és modern módszereket, eszközöket. Annak ellenére, hogy nem magyaráztunk meg mindent, megértették az olvasmány mondanivalóját. Az órák folyamán éltek a kérdés lehetőségével, véleményt mondtak, állást foglaltak. Az ilyen és hasonló jellegű önálló munkával lassan hozzászoktatjuk a tanulókat ahhoz, hogy értelmi szintjüknek megfelelő olvasmányokat saját erejükkel is fel tudjanak dolgozni. Így válnak olvasóvá.